

Η πτώση της μεσαίας τάξης και το μέλλον της Δημοκρατίας

Η αριστερά πάσχει από έλλειμμα ρεαλιστικών προτάσεων

Γράφει ο: Francis Fukuyama

Κάτι παράξενο συμβαίνει σήμερα στον κόσμο. Η παγκόσμια οικονομική κρίση που ξεκίνησε το 2008 και η εξελισσόμενη κρίση του ευρώ, αποτελούν αμφοτέρως παράγωγα του μοντέλου του ελάχιστα παρεμβατικού καπιταλιστικού συστήματος που επικράτησε κατά τις τρεις τελευταίες δεκαετίες. Εντούτοις, παρά τη διάχυτη οργή για τις διασώσεις επιχειρήσεων στη Wall Street, δεν σημειώθηκε μεγάλο κύμα λαϊκής αντίδρασης από την αμερικανική Αριστερά. Είναι πιθανό να σημειωθεί περαιτέρω ανάπτυξη του κινήματος Occupy Wall Street, αλλά μέχρι σήμερα το πιο δυναμικό λαϊκό κίνημα υπήρξε το δεξιόστροφο Πάρτι του Τσαγκιού, η βασική επιδίωξη του οποίου είναι το ρυθμιστικό κράτος, που θέλει να προστατεύσει τους απλούς ανθρώπους από τους κερδοσκόπους. Κάτι αντίστοιχο αποτελεί πραγματικότητα και στην Ευρώπη, όπου η Αριστερά είναι αναιμική και τα κόμματα της λαϊκής Δεξιάς κερδίζουν έδαφος.

Είναι αρκετοί οι λόγοι για την παρατηρούμενη αδράνεια της Αριστεράς, αλλά μεταξύ αυτών ο κυριότερος πηγάζει από μια αποτυχία στη σφαίρα των ιδεών. Στην προηγούμενη γενιά, το ιδεολογικό πλεονέκτημα επί των οικονομικών ζητημάτων κατείχε η φιλελεύθερη Δεξιά. Η Αριστερά δεν ήταν ικανή να καταθέσει μια πειστική επιχειρηματολογία για μια ατζέντα διαφορετική από την επάνοδο στην ασύμφορη μορφή μιας ξεπερασμένης σοσιαλδημοκρατίας. Η απουσία πειστικού προοδευτικού αντιλόγου είναι ανθυγιεινή, δεδομένου ότι ο ανταγωνισμός κάνει καλό στην ιδεολογική αντιπαράθεση όσο και στην οικονομία. Και είναι αλήθεια ότι χρειαζόμαστε επείγοντως έναν σοβαρό πνευματικό δημόσιο διάλογο, καθώς η σημερινή μορφή του παγκοσμιοποιημένου καπιταλισμού διαβρώνει την κοινωνική βάση της μεσαίας τάξης, πάνω στην οποία στηρίζεται η φιλελεύθερη δημοκρατία.

ΤΟ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟ ΚΥΜΑ

Οι κοινωνικές δυνάμεις και συνθήκες δεν «καθορίζουν» απλώς τις ιδεολογίες, όπως άλλοτε υποστήριξε ο Καρλ Μαρξ. Οι ιδέες, αντιθέτως, δεν ισχυροποιούνται παρά μόνο αν αφορούν στα συμφέροντα μεγάλου αριθμού απλών ανθρώπων. Η φιλελεύθερη δημοκρατία είναι η βασική ιδεολογία στο μεγαλύτερο μέρος του κόσμου σήμερα, εν μέρει επειδή

ανταποκρίνεται σε ορισμένες κοινωνικο-οικονομικές δομές, αλλά και διευκολύνεται από αυτές. Τυχόν μεταβολές σε αυτές τις δομές ενδέχεται να επιφέρουν ιδεολογικές συνέπειες, ακριβώς με τον ίδιο τρόπο που ιδεολογικές μεταβολές ενδέχεται να οδηγήσουν σε κοινωνικο-οικονομικές επιπτώσεις.

Όλες σχεδόν οι ισχυρές ιδέες που διαμόρφωσαν τις κοινωνίες των ανθρώπων στα τελευταία 300 χρόνια είχαν μια φύση θρησκευτική. Σημαντική εξαίρεση στον κανόνα υπήρξε ο κομφουκιανισμός στην Κίνα. Η πρώτη μείζων κοσμική ιδεολογία με διαρκή και παγκόσμια απήχηση υπήρξε ο φιλελευθερισμός, ένα δόγμα που σχετίστηκε με την άνοδο, αρχικά μιας εμπορικής και κατόπιν μιας βιομηχανικής μεσαίας τάξης, σε ορισμένες περιοχές της Ευρώπης κατά τον 17ο αιώνα. (Με τον όρο «μεσαία τάξη» εννοώ ανθρώπους που δεν βρίσκονται ούτε στην κορυφή ούτε στο κατώτατο επίπεδο των κοινωνιών από πλευράς εισοδήματος, ανθρώπους που είναι απόφοιτοι τουλάχιστον της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και που κατέχουν είτε ακίνητη περιουσία είτε διαρκή αγαθά ή έχουν δική τους επιχείρηση).

Όπως διατυπώθηκε από κλασικούς διανοητές σαν τον Λοκ, τον Μοντεσκιέ και τον Μιλ, ο φιλελευθερισμός προϋποθέτει ότι η νομιμοποίηση της κρατικής εξουσίας πηγάζει από την ικανότητα του κράτους να προστατεύει τα ατομικά δικαιώματα των πολιτών του και ότι αυτή η κρατική εξουσία οφείλει να συμμορφώνεται προς τον Νόμο. Ένα από τα θεμελιώδη δικαιώματα που πρέπει να προστατεύονται είναι αυτό της ατομικής ιδιοκτησίας. Η Ένδοξη Επανάσταση στην Αγγλία (1688-89) υπήρξε πολύ σημαντική για την εξέλιξη του σύγχρονου φιλελευθερισμού, επειδή για πρώτη φορά καθιέρωσε τη συνταγματική αρχή ότι το κράτος δεν νομιμοποιείται να φορολογεί τους πολίτες χωρίς τη συγκατάθεσή τους.

Στην αρχή, ο φιλελευθερισμός δεν συνεπαγόταν κατ' ανάγκην και δημοκρατία. Οι Ουίγοι, που υποστήριζαν τη συνταγματική ρύθμιση του 1689, ήταν οι πλουσιότεροι γαιοκτήμονες στην Αγγλία. Το Κοινοβούλιο εκείνης της περιόδου εκπροσωπούσε λιγότερο από το 10% του συνόλου του πληθυσμού. Πολλοί κλασικοί φιλελεύθεροι, περιλαμβανομένου του Μιλ, αμφισβητούσαν έντονα τις αρετές της δημοκρατίας. Πίστευαν ότι η υπεύθυνη πολιτική συμμετοχή απαιτούσε μόρφωση και μια κοινωνική θέση, δηλαδή, ιδιοκτησία γης. Μέχρι και το τέλος του 19ου αιώνα, το δικαίωμα ψήφου ήταν απ' άκρη σ' άκρη της Ευρώπης εξαρτημένο από προϋποθέσεις γαιοκτησίας και μορφωτικού επιπέδου. Η εκλογή του Άντριου Τζάκσον ως προέδρου των ΗΠΑ το 1928 και η συνακόλουθη κατάργηση των προϋποθέσεων ιδιοκτησίας για το δικαίωμα ψήφου, τουλάχιστον για τους λευκούς άρρενες, υπήρξε μια πρώτη και σημαντική νίκη προς έναν πιο ισχυρό δημοκρατικό κανόνα.

Στην Ευρώπη, ο αποκλεισμός μιας μεγάλης πλειοψηφίας του πληθυσμού από την πολιτική εξουσία και η ανάδειξη μιας βιομηχανικής εργατικής τάξης άνοιξαν τον δρόμο για τον

μαρξισμό. Το Μανιφέστο του Κομμουνιστικού Κόμματος εκδόθηκε το 1848, την ίδια χρονιά που οι επαναστάσεις απλώθηκαν σε όλες τις μεγάλες ευρωπαϊκές χώρες εκτός από το Ηνωμένο Βασίλειο. Έτσι ξεκίνησε ένας αιώνας διαγκωνισμού για την ηγεσία του δημοκρατικού κινήματος, ανάμεσα στους κομμουνιστές, που ήταν πρόθυμοι να εγκαταλείψουν τη διαδικαστική δημοκρατία (πολυκομματικές εκλογές) προς χάριν αυτού που πίστευαν ως ουσιαστική δημοκρατία (αναδιανομή του πλούτου), και τους φιλελεύθερους δημοκράτες, οι οποίοι πίστευαν στη διευρυμένη πολιτική συμμετοχή με παράλληλη διατήρηση μιας νομοθεσίας που θα προστατεύει τα ατομικά δικαιώματα, περιλαμβανομένων και των δικαιωμάτων της ιδιοκτησίας.

Αυτό που διακυβευόταν ήταν η υποταγή της νέας βιομηχανικής εργατικής τάξης. Οι πρώτοι μαρξιστές πίστευαν ότι θα νικούσαν με την καθαρή δύναμη των αριθμών: καθώς στα τέλη του 19ου αιώνα το δικαίωμα ψήφου διευρύνθηκε, κόμματα όπως το Εργατικό στο Ηνωμένο Βασίλειο και το Σοσιαλδημοκρατικό στη Γερμανία, αναπτύχθηκαν αλματωδώς και απείλησαν την ηγεμονία τόσο των συντηρητικών όσο και των παραδοσιακών φιλελευθέρων. Η άνοδος της εργατικής τάξης εμποδίστηκε λυσσαλέα, συχνά με αντιδημοκρατικά μέσα. Από την πλευρά τους, οι κομμουνιστές και πολλοί σοσιαλιστές, εγκατέλειψαν την τυπική δημοκρατία προς χάριν της απευθείας κατάληψης της εξουσίας.

Στη διάρκεια του πρώτου μισού του 20ου αιώνα, διαμορφώθηκε μια ισχυρή συναίνεση όσον αφορά την προοδευτική Αριστερά, ότι δηλαδή μια μορφή σοσιαλισμού (κρατικός έλεγχος στους βασικούς πυλώνες της οικονομίας, ώστε να διασφαλιστεί μια δίκαιη αναδιανομή του πλούτου) ήταν αναπόφευκτη για όλες τις ανεπτυγμένες χώρες. Ακόμη και ένας συντηρητικός οικονομολόγος, όπως ο Joseph Schumpeter, στο βιβλίο που εξέδωσε το 1942 με τον τίτλο *Capitalism, Socialism and Democracy*, μπόρεσε να γράψει ότι ο σοσιαλισμός θα έβγαινε νικητής, επειδή η καπιταλιστική κοινωνία υφίστατο πολιτιστική αυτοϋπονόμευση. Ο σοσιαλισμός θεωρήθηκε ότι εκπροσωπούσε τη βούληση και τα συμφέροντα της μεγάλης πλειοψηφίας του λαού στις σύγχρονες κοινωνίες.

Και ενώ οι μεγάλες ιδεολογικές συγκρούσεις του 20ου αιώνα εξαντλούνταν σε πολιτικό και στρατιωτικό επίπεδο, πολύ σημαντικές αλλαγές συνέβαιναν στο κοινωνικό επίπεδο, γεγονός που υπονόμει το μαρξιστικό σενάριο. Πρώτον, το πραγματικό βιοτικό επίπεδο της βιομηχανικής εργατικής τάξης συνέχισε να βελτιώνεται, σε σημείο που πολλοί εργάτες ή τα παιδιά τους μπόρεσαν να αναρριχηθούν στη μεσαία τάξη. Δεύτερον, το συγκριτικό μέγεθος της εργατικής τάξης σταμάτησε να αυξάνει, ιδιαίτερα στο δεύτερο μισό του 20ου αιώνα, όταν οι υπηρεσίες άρχισαν να εκτοπίζουν τη βιομηχανική παραγωγή, στις οικονομίες που ονομάστηκαν «μετα-βιομηχανικές». Τέλος, μια καινούργια ομάδα φτωχών και μη

προνομιούχων ανθρώπων αναδύθηκε κάτω από τη βιομηχανική εργατική τάξη, ένα ετερογενές μίγμα φυλετικών και εθνικών μειονοτήτων, πρόσφατων μεταναστών και κοινωνικά αποκλεισμένων ομάδων, όπως οι γυναίκες, οι ομοφυλόφιλοι και οι ανάπηροι. Ως αποτέλεσμα αυτών των αλλαγών, στις περισσότερες βιομηχανικές κοινωνίες, η παλιά εργατική τάξη είχε μετεξελιχθεί σε άλλη μια εγχώρια ομάδα συμφερόντων, που χρησιμοποιούσε την πολιτική ισχύ των συνδικαλιστικών οργανώσεων για να προστατεύσει τα με σκληρό τρόπο αποκτημένα κέρδη μιας παλαιότερης εποχής.

Η εργατική τάξη, εξάλλου, αποδείχθηκε ότι δεν ήταν το τρανό εκείνο λάβαρο, που έμελλε να κινητοποιήσει τους λαούς των προηγμένων βιομηχανικών χωρών στην πολιτική δράση. Η Δεύτερη Διεθνής αφυπνίστηκε απότομα το 1914, όταν οι εργατικές τάξεις στην Ευρώπη αγνόησαν τις εκκλήσεις για ταξικό πόλεμο και συσπειρώθηκαν πίσω από συντηρητικούς ηγέτες που κήρυσσαν εθνικιστικά συνθήματα. Το ίδιο σχήμα λειτουργεί και σήμερα. Πολλοί μαρξιστές επιχείρησαν να δώσουν μια ερμηνεία στο φαινόμενο με τη «θεωρία της λάθος διεύθυνσης», όπως την ονόμασε ο θεωρητικός Ernest Gellner.

Με τον ίδιο τρόπο που οι σίτες μουσουλμάνοι πιστεύουν ότι ο αρχάγγελος Γαβριήλ έδωσε από λάθος στον Μωάμεθ το μήνυμα του Θεού, που προοριζόταν για τον Αλί, οι μαρξιστές αρέσκονται να πιστεύουν ότι το πνεύμα της ιστορίας ή η ανθρώπινη συνείδηση έχουν διαπράξει ένα τρομερό λάθος. Το αφυπνιστικό μήνυμα απευθυνόταν στις κοινωνικές τάξεις, αλλά από ένα ολέθριο ταχυδρομικό λάθος παραδόθηκε στα έθνη.

Ο Gellner συνέχισε την επιχειρηματολογία του λέγοντας ότι η θρησκεία επιτελεί μια λειτουργία παρόμοια με εκείνη του εθνικισμού στη σημερινή Μέση Ανατολή: κινητοποιεί αποτελεσματικά τον λαό, επειδή έχει πνευματικό και συναισθηματικό περιεχόμενο, πράγμα το οποίο δεν διαθέτει η ταξική συνείδηση. Ακριβώς όπως ο εθνικισμός ξεπήδησε, όταν στο τέλος του 19ου αιώνα οι Ευρωπαίοι μετακινήθηκαν από την ύπαιθρο στις πόλεις, έτσι και ο ισλαμισμός αποτελεί αντίδραση στην αστικοποίηση και στις μετακινήσεις που λαμβάνουν χώρα στις σύγχρονες κοινωνίες της Μέσης Ανατολής. Η επιστολή του Μαρξ δεν πρόκειται ποτέ να παραδοθεί σε διεύθυνση που να αναγράφεται μια «τάξη».

Ο Μαρξ πίστευε ότι η μεσαία τάξη, ή τουλάχιστον εκείνη η μερίδα της που ήταν κάτοχος κεφαλαίων και που ο ίδιος ονόμαζε μπουρζουαζία, θα παρέμενε πάντα μια μικρή και προνομιούχος μειοψηφία στις σύγχρονες κοινωνίες. Αντιθέτως, αυτό που στην πραγματικότητα συνέβη ήταν ότι η μπουρζουαζία και γενικότερα η μεσαία τάξη, συγκρότησαν τη μεγάλη πλειοψηφία στους λαούς των πλέον προηγμένων χωρών, γεγονός που δημιούργησε προβλήματα στον σοσιαλισμό. Από την εποχή του Αριστοτέλη, οι στοχαστές διατύπωσαν την πεποίθηση ότι η σταθερή δημοκρατία στηρίζεται σε μια ευρεία

μεσαία τάξη και ότι οι κοινωνίες που παρουσιάζουν ακραίο πλούτο και φτώχεια είναι ευάλωτες είτε στην ολιγαρχική κυριαρχία είτε στη λαϊκή επανάσταση. Όταν μεγάλο μέρος του ανεπτυγμένου κόσμου κατόρθωσε να δημιουργήσει κοινωνίες μεσαίας τάξης, η απήχηση του μαρξισμού εξανεμίστηκε. Οι μόνες περιοχές όπου ο αριστερός ριζοσπαστισμός παραμένει ισχυρός είναι μερικά από τα πιο υποβαθμισμένα μέρη του κόσμου, όπως κάποια στη Λατινική Αμερική, το Νεπάλ και οι εξαθλιωμένες περιφέρειες της ανατολικής Ινδίας.

Αυτό που ο πολιτικός επιστήμονας Samuel Huntington ονόμασε «τρίτο κύμα» του παγκόσμιου εκδημοκρατισμού, που ξεκίνησε στη νότια Ευρώπη κατά τη δεκαετία του 1970 και κορυφώθηκε με την πτώση του κομμουνισμού στην Ανατολική Ευρώπη το 1989, οδήγησε σε αύξηση των αντιπροσωπευτικών δημοκρατιών στον πλανήτη, από περίπου 45 το 1970 σε περισσότερες από 120 μέχρι το τέλος της δεκαετίας του 1990. Η οικονομική ανάπτυξη συνέβαλε στην ανάδυση νέων μεσαίων τάξεων σε χώρες, όπως η Βραζιλία, η Ινδία, η Ινδονησία, η Νότια Αφρική και η Τουρκία. Όπως κατέδειξε ο οικονομολόγος Moisés Naím, αυτές οι μεσαίες τάξεις είναι σχετικά μορφωμένες, έχουν περιουσία και συνδέονται μέσω της τεχνολογίας με τον έξω κόσμο. Έχουν απαιτήσεις από τις κυβερνήσεις τους και κινητοποιούνται με ευκολία, χάρη στην πρόσβασή τους στην τεχνολογία. Δεν θα πρέπει να εκπλήσσει το γεγονός ότι οι πρωταίτιοι των εξεγέρσεων της Αραβικής Άνοιξης ήταν μορφωμένοι Τυνησιοί και Αιγύπτιοι, των οποίων οι προσδοκίες για επαγγελματική απασχόληση και πολιτική συμμετοχή συμπιέζονταν από τη δικτατορία υπό την οποία διαβιούσαν.

Ο κόσμος της μεσαίας τάξης δεν υποστηρίζει κατ' ανάγκη και κατ' αρχήν τη δημοκρατία. Όπως όλοι, είναι κι αυτοί άνθρωποι ιδιοτελείς, που τους απασχολεί η προστασία της περιουσίας και της κοινωνικο-οικονομικής θέσης τους. Σε χώρες όπως η Κίνα και η Ταϊλάνδη, πολλά μέλη της μεσαίας τάξης αισθάνονται να απειλούνται από τα αναδιανεμητικά αιτήματα των φτωχών και, ως εκ τούτου, τάχθηκαν υπέρ των αυταρχικών κυβερνήσεων που προστατεύουν τα συμφέροντα της τάξης τους. Ούτε, επίσης, ισχύει ότι οι δημοκρατίες κατ' ανάγκη ανταποκρίνονται στις προσδοκίες των αντίστοιχων μεσαίων τάξεων και, όταν αυτό δεν συμβαίνει, οι μεσαίες τάξεις μπορεί να γίνουν ανυπάκουες.

Η ΕΣΧΑΤΗ ΚΑΚΗ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΗ;

Σήμερα έχει διαμορφωθεί μια ευρεία παγκόσμια συναίνεση σχετικά με τη νομιμοποίηση της φιλελεύθερης δημοκρατίας, τουλάχιστον επί της αρχής. Παρακολουθούμε τη σκέψη του οικονομολόγου Amartya Sen: «Αν και η δημοκρατία δεν έχει ακόμη επικρατήσει παντού ούτε

είναι στ' αλήθεια αποδεκτή με τον ίδιο τρόπο παντού, εντούτοις το γενικό κλίμα στην παγκόσμια κοινή γνώμη φανερώνει ότι η δημοκρατική διακυβέρνηση έχει στις μέρες μας πετύχει να θεωρείται κατά κανόνα σωστή». Ευρύτερα είναι αποδεκτή σε χώρες που έχουν φθάσει σε ένα επίπεδο επαρκούς υλικής ευμάρειας, το οποίο να επιτρέπει στην πλειοψηφία των πολιτών τους να θεωρούν τους εαυτούς τους ως ανήκοντες στη μεσαία τάξη, πράγμα που εξηγεί και το γιατί υπάρχει συνάφεια ανάμεσα στα υψηλά επίπεδα ανάπτυξης και στη δημοκρατική σταθερότητα.

Ορισμένες κοινωνίες, όπως το Ιράν και η Σαουδική Αραβία, απορρίπτουν τη φιλελεύθερη δημοκρατία προς όφελος μιας μορφής ισλαμικής θεοκρατίας. Εντούτοις, αυτά τα καθεστώτα είναι συνώνυμα του αναπτυξιακού αδιεξόδου και επιβιώνουν μόνο χάρη στο γεγονός ότι κάθονται πάνω σε τεράστια αποθέματα πετρελαίου. Οι Άραβες αποτελούσαν κάποτε τη μεγάλη εξαίρεση στο -κατά Huntington- τρίτο κύμα (προς τον εκδημοκρατισμό), αλλά η Αραβική Άνοιξη έδειξε ότι οι αραβικοί πληθυσμοί είναι δυνατόν να κινητοποιηθούν κατά των δικτατοριών με την ίδια ευκολία που μπορούν να το πράξουν οι Ανατολικο-Ευρωπαίοι και οι Λατινο-Αμερικανοί. Αυτό, βεβαίως, δεν σημαίνει ότι θα είναι εύκολος και ευθύς ο δρόμος προς μια ορθώς λειτουργούσα δημοκρατία στην Τυνησία, στην Αίγυπτο ή στη Λιβύη, αλλά υποδεικνύει ότι ο πόθος για πολιτικές ελευθερίες και συμμετοχή δεν αποτελεί μια πολιτισμική ιδιαιτερότητα Ευρωπαίων και Αμερικανών.

Η μόνη πιο σοβαρή πρόκληση παγκοσμίως κατά της φιλελεύθερης δημοκρατίας σήμερα, προέρχεται από την Κίνα, η οποία συνδυάζει την αυταρχική διακυβέρνηση με μια μερικώς ελεύθερη οικονομία της αγοράς. Η Κίνα είναι κληρονόμος μιας μακράς και υπερήφανης παράδοσης ενός υψηλού επιπέδου γραφειοκρατικής διακυβέρνησης, που εκτείνεται δύο χιλιετίες πίσω στον χρόνο. Οι ηγέτες της χώρας πέτυχαν μια τεραστίων διαστάσεων πολυσύνθετη μετάβαση από μια κεντρικά σχεδιασμένη, σοβιετικού τύπου οικονομία σε μια οικονομία δυναμική και ανοιχτή, και αυτό το έπραξαν με μια αξιοσημείωτη ικανότητα - μεγαλύτερη, είναι αλήθεια, από εκείνη που επέδειξαν πρόσφατα οι Αμερικανοί ηγέτες στη διαχείριση της δικής τους μακρο-οικονομικής πολιτικής. Πολλοί είναι σήμερα εκείνοι που θαυμάζουν το κινεζικό σύστημα, όχι μόνο για την απόδοσή του στην οικονομία αλλά και γιατί μπορεί να λαμβάνει γρήγορα πολύ μεγάλες και σύνθετες αποφάσεις, σε αντίθεση με τη βασανιστική πολιτική παράλυση που έχει πλήξει τις Ηνωμένες Πολιτείες και την Ευρώπη κατά τα τελευταία χρόνια. Ειδικότερα από τότε που ξέσπασε η πρόσφατη οικονομική κρίση, οι ίδιοι οι Κινέζοι έχουν αρχίσει να διαλαλούν το «κινεζικό μοντέλο» ως μια εναλλακτική λύση προς τη φιλελεύθερη δημοκρατία.

Ωστόσο, το μοντέλο αυτό είναι απίθανο να αναδειχθεί ποτέ σε σοβαρή εναλλακτική προς τη φιλελεύθερη δημοκρατία, σε περιοχές εκτός της Ανατολικής Ασίας. Καταρχάς, το μοντέλο είναι πολιτισμικά ιδιόζον: η κινεζική κυβέρνηση συγκροτείται γύρω από ένα μακράς παράδοσης αξιοκρατικό σύστημα προσλήψεων, από διαγωνισμούς για τη στελέχωση των δημοσίων υπηρεσιών, από μεγάλη έμφαση στην εκπαίδευση και σεβασμό στη δύναμη των τεχνοκρατών. Λίγες είναι οι αναπτυσσόμενες χώρες που μπορούν να συναγωνιστούν αυτό το μοντέλο. Αυτές που το επιχείρησαν, όπως η Σιγκαπούρη και η Νότια Κορέα (παλαιότερα, τουλάχιστον), βρίσκονταν ήδη εντός του κινεζικού πολιτισμικού χώρου. Οι ίδιοι οι Κινέζοι εκφράζουν σκεπτικισμό σχετικά με το κατά πόσον είναι εφικτό να εξαχθεί το δικό τους μοντέλο. Το λεγόμενο «consensus του Πεκίνου» είναι μια δυτική επινόηση και όχι κινεζική.

Είναι, επίσης, ασαφές το κατά πόσον το κινεζικό μοντέλο μπορεί να έχει διάρκεια. Ούτε η βασισμένη στις εξαγωγές ανάπτυξη ούτε το συγκεντρωτικό σύστημα λήψης των αποφάσεων μπορεί να αποφέρει για πάντα τα επιθυμητά αποτελέσματα. Το γεγονός ότι η κινεζική κυβέρνηση δεν επέτρεψε ανοιχτή συζήτηση γύρω από το ολέθριο δυστύχημα σε αμαξοστοιχία του σιδηροδρόμου υψηλής ταχύτητας, που συνέβη πέρυσι το καλοκαίρι, καθώς και το ότι δεν απέδωσε ευθύνες στο Υπουργείο Σιδηροδρόμων, φανερώνει ότι υπάρχουν και άλλες ωρολογιακές βόμβες κρυμμένες πίσω από την πρόσοψη της αποτελεσματικής διοίκησης.

Τελικά, η Κίνα είναι εξαιρετικά ευάλωτη και στον ηθικό τομέα. Η κινεζική κυβέρνηση δεν υποχρεώνει τους αξιωματούχους της να σέβονται την αξιοπρέπεια των πολιτών. Κάθε εβδομάδα καταγράφονται νέες διαμαρτυρίες για διαρπαγές γης, περιβαλλοντικές παραβάσεις ή κατάφωρη διαφθορά από πλευράς ορισμένων αξιωματούχων. Καθώς η χώρα αναπτύσσεται ταχύτατα, αυτές οι καταχρήσεις κρύβονται κάτω από το χαλί. Όμως, η φρενίρης ανάπτυξη δεν θα συνεχίζεται επ' άπειρον και η κυβέρνηση θα κληθεί να πληρώσει το τίμημα της οργής που ζητά διέξοδο. Το καθεστώς δεν διαθέτει πλέον ένα ιδανικό για οδηγό, γύρω από το οποίο να οργανώνεται. Θεωρητικά δεσμευμένο στην ισότητα, το Κομμουνιστικό Κόμμα κυβερνά μια κοινωνία στιγματισμένη από δραματική και αυξανόμενη ανισότητα.

Κατά συνέπεια, η σταθερότητα του κινεζικού συστήματος δεν θα πρέπει με κανένα τρόπο να θεωρείται δεδομένη. Η κινεζική κυβέρνηση υποστηρίζει ότι οι πολίτες της είναι πολιτισμικά διαφορετικοί και πάντοτε θα προτιμούν μια καλοσυνάτη δικτατορία, που προωθεί την ανάπτυξη, από μια ρυπαρή δημοκρατία που θέτει σε κίνδυνο την κοινωνική σταθερότητα. Πάντως, είναι απίθανο αυτή η διογκούμενη μεσαία τάξη να συμπεριφερθεί στην Κίνα διαφορετικά από ό,τι έπραξε σε άλλα μέρη του κόσμου. Μπορεί και άλλα αυταρχικά καθεστώτα να επιχειρήσουν να μιμηθούν την επιτυχία της Κίνας, αλλά είναι

μάλλον απίθανο, ύστερα από πενήντα χρόνια, μεγάλο μέρος του κόσμου μας να θυμίζει τη σημερινή Κίνα.

ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Σήμερα στον κόσμο υπάρχει μεγάλος συσχετισμός της οικονομικής ανάπτυξης με την κοινωνική αλλαγή και την ηγεμονία της φιλελεύθερης δημοκρατικής ιδεολογίας. Και προς το παρόν, δεν διαφαίνεται άλλη πειστική ανταγωνιστική ιδεολογία. Αν, όμως, συνεχιστούν κάποιες ανησυχητικές οικονομικές και κοινωνικές τάσεις, θα θέσουν σε κίνδυνο τη σταθερότητα των σύγχρονων φιλελεύθερων δημοκρατιών, αλλά και θα εκθρονίσουν τη δημοκρατική ιδεολογία, έτσι όπως την κατανοούμε σήμερα.

Ο κοινωνιολόγος Barrington Moore διατύπωσε κάποτε ορθά-κοφτά τη φράση: «Χωρίς Αστούς, Χωρίς Δημοκρατία». Οι μαρξιστές δεν πέτυχαν την κομμουνιστική ουτοπία, επειδή ο ώριμος καπιταλισμός δημιούργησε τις κοινωνίες της μεσαίας τάξης και όχι της εργατικής. Τι θα γίνει, όμως, αν η περαιτέρω ανάπτυξη της τεχνολογίας και η παγκοσμιοποίηση υπονομεύσουν τη μεσαία τάξη και δεν επιτρέπουν πλέον παρά σε μια μικρή μειονότητα πολιτών μιας προηγμένης κοινωνίας να αναρριχώνται στο status της μεσαίας τάξης;

Είναι ήδη άφθονα τα σημάδια ότι μια τέτοια εξέλιξη έχει ήδη ξεκινήσει. Στις Ηνωμένες Πολιτείες τα μεσαία εισοδήματα έχουν -σε πραγματικούς όρους- τελεματώσει, από τη δεκαετία του 1970 και μετά. Οι οικονομικές επιπτώσεις αυτής της στασιμότητας εξομαλύνθηκαν εν μέρει από το γεγονός ότι τα περισσότερα αμερικανικά νοικοκυριά της περασμένης γενιάς στηρίχτηκαν στο εισόδημα δύο εργαζομένων μελών τους. Επιπροσθέτως, όπως πολύ πειστικά υποστήριξε ο οικονομολόγος Raghuram Rajan, με δεδομένο ότι οι Αμερικανοί είναι απρόθυμοι να δεσμευθούν σε μια ξεκάθαρη αναδιανομή, οι Ηνωμένες Πολιτείες, αντιθέτως, προχώρησαν σε μια πολύ επικίνδυνη και αναποτελεσματική μορφή αναδιανομής, επιδοτώντας τον ενυπόθηκο δανεισμό των νοικοκυριών με χαμηλό εισόδημα, της περασμένης γενιάς. Η τάση αυτή διευκολύνθηκε από την υψηλή ρευστότητα, προερχόμενη από την Κίνα και άλλες χώρες, και έδωσε σε πολλούς απλούς Αμερικανούς την ψευδαίσθηση ότι το βιοτικό τους επίπεδο ανέβαινε προοδευτικά στη διάρκεια της περασμένης δεκαετίας. Από αυτήν την άποψη, το σκάσιμο της στεγαστικής φούσκας το 2008-2009, δεν ήταν τίποτα περισσότερο από μια βίαιη επιστροφή στη φτώχεια. Μπορεί οι Αμερικανοί να απολαμβάνουν σήμερα φθηνά κινητά τηλέφωνα, ρούχα σε λογικές τιμές και Facebook, αλλά ολοένα και περισσότερο δεν μπορούν να συντηρήσουν το σπίτι τους, να πληρώσουν την ασφάλεια για υγειονομική περίθαλψη ή ικανοποιητική σύνταξη, όταν θα πάψουν να εργάζονται.

Ένα πιο ανησυχητικό φαινόμενο, που ανέδειξαν ο ειδικός στα κεφάλαια επιχειρηματικών συμμετοχών Peter Thiel και ο οικονομολόγος Tyler Cowen, είναι ότι τα οφέλη από τα πιο πρόσφατα επιτεύγματα της τεχνολογικής καινοτομίας σωρεύθηκαν δυσανάλογα στα πιο χαρισματικά και μορφωμένα μέλη της κοινωνίας. Αυτό το φαινόμενο συνέβαλε με τη σειρά του στη μαζική αύξηση της ανισότητας στην προηγούμενη γενιά, στις Ηνωμένες Πολιτείες. Το 1974, το κορυφαίο 1% των οικογενειών μοιράστηκε το 9% του ΑΕΠ. Μέχρι το 2007, το μερίδιο αυτό αυξήθηκε στο 23,5%.

Οι εμπορικές και φορολογικές πολιτικές ενδεχομένως να επιτάχυναν αυτήν την τάση, αλλά ο πραγματικός θύτης εδώ είναι η τεχνολογία. Στις παλαιότερες φάσεις της εκβιομηχάνισης (στις εποχές της υφαντουργίας, του άνθρακα, του χάλυβα και των μηχανών εσωτερικής καύσης), τα οφέλη από τις τεχνολογικές αλλαγές σχεδόν πάντα διαχέονταν προς τα κάτω, στην υπόλοιπη κοινωνία, με τη μορφή της απασχόλησης. Όμως, αυτό δεν αποτελεί νόμο της φύσης. Σήμερα ζούμε σε αυτό που ο καθηγητής Shoshana Zuboff χαρακτήρισε «εποχή της έξυπνης μηχανής», στο πλαίσιο της οποίας ολοένα και πιο πολύ η τεχνολογία είναι ικανή να υποκαθιστά περισσότερες και υψηλότερες λειτουργίες του ανθρώπου. Κάθε σπουδαίο επίτευγμα στη Silicon Valley πιθανότατα σημαίνει απώλεια χαμηλής ειδίκευσης θέσεων εργασίας σε άλλους τομείς της οικονομίας. Αυτή η τάση δεν φαίνεται πιθανό να ανατραπεί σύντομα.

Η ανισότητα υπήρχε ανέκαθεν, ως αποτέλεσμα των φυσικών διαφορών σε χαρίσματα και σε χαρακτήρα. Όμως, ο σημερινός τεχνολογικός κόσμος μεγιστοποιεί σε πολύ μεγάλο βαθμό αυτές τις διαφορές. Σε μια αγροτική κοινωνία του 19ου αιώνα, ένας άνθρωπος με μαθηματικό μυαλό δεν είχε τόσο πολλές ευκαιρίες να κεφαλαιοποιήσει το χάρισμά του. Σήμερα, μπορεί να γίνει άσπος στη μηχανική λογισμικού και να προσποριστεί ακόμη μεγαλύτερο μερίδιο εθνικού πλούτου.

Ο άλλος παράγοντας που υπονομεύει τα εισοδήματα της μεσαίας τάξης στις ανεπτυγμένες χώρες, είναι η παγκοσμιοποίηση. Με τη μείωση του κόστους των μεταφορών και των επικοινωνιών και την είσοδο στο παγκόσμιο εργατικό δυναμικό εκατοντάδων εκατομμυρίων νέων εργατών από τις αναπτυσσόμενες χώρες, το είδος της εργασίας που προσέφερε η παλιά μεσαία τάξη στον ανεπτυγμένο κόσμο μπορεί τώρα να εκτελεστεί αλλού πολύ πιο φθηνά. Κάτω από ένα οικονομικό μοντέλο που θέτει ως προτεραιότητα τη μεγιστοποίηση του συνολικού εισοδήματος, είναι αναπόφευκτο ότι οι θέσεις εργασίας θα μεταφέρονται έξω από τα σύνορα.

Πιο έξυπνες ιδέες και πολιτικές θα μπορούσαν να περιορίσουν τη ζημιά. Η Γερμανία πέτυχε σε σημαντικό βαθμό να προστατεύσει την παραγωγική της βάση και το βιομηχανικό

εργατικό δυναμικό της, ενώ οι επιχειρήσεις της παρέμειναν ανταγωνιστικές σε διεθνές επίπεδο. Οι Ηνωμένες Πολιτείες και το Ηνωμένο Βασίλειο, από την άλλη πλευρά, ευχαρίστως υιοθέτησαν τη μετάβαση στη μετα-βιομηχανική οικονομία των υπηρεσιών. Το ελεύθερο εμπόριο έγινε μάλλον μια ιδεολογία παρά μια θεωρία: όταν μέλη του αμερικανικού Κογκρέσου επιχειρήσαν με τη μορφή εμπορικών κυρώσεων μια αντεπίθεση κατά της Κίνας επειδή διατηρεί υποτιμημένο το νόμισμά της, κατηγορήθηκαν με αγανάκτηση για προστατευτισμό, σαν να είχε ήδη επιτευχθεί ανταγωνισμός επί ίσοις όροις. Πολύς λόγος έχει γίνει γύρω από τα θαύματα της οικονομίας της γνώσης καθώς και για το πώς οι βρώμικες και επικίνδυνες δουλειές στη βιομηχανία αναπόφευκτα θα αντικατασταθούν από εργατές υψηλής ειδίκευσης, που θα κάνουν δημιουργικά και ενδιαφέροντα πράγματα. Όλα αυτά ήταν ένας λεπτός πέπλος που κάλυπτε το σκληρό γεγονός της αποβιομηχάνισης. Παρέβλεπε το γεγονός ότι τα οφέλη από τη νέα τάξη πραγμάτων προορίζονταν δυσανάλογα για έναν πολύ μικρό αριθμό ανθρώπων που κινούνται γύρω από τα χρηματοοικονομικά και την υψηλή τεχνολογία, δηλαδή για κύκλους συμφερόντων που κυριαρχούν στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης και στον γενικότερο πολιτικό διάλογο.

Η ΑΠΟΥΣΑ ΑΡΙΣΤΕΡΑ

Ένα από τα πιο αινιγματικά χαρακτηριστικά του κόσμου μας, που αποτελούν επακόλουθο της οικονομικής κρίσης, είναι ότι μέχρι στιγμής, η λαϊκή έκφραση δείχνει να έχει λάβει κατά κύριο λόγο δεξιόστροφη μορφή, παρά αριστερόστροφη.

Στις Ηνωμένες Πολιτείες, για παράδειγμα, αν και το Πάρτι του Τσαγκιού ακολουθεί μια αντι-ελιτίστικη ρητορική, εντούτοις τα μέλη του ψηφίζουν συντηρητικούς πολιτικούς, που υπηρετούν τα συμφέροντα ακριβώς εκείνων των επενδυτικών και επιχειρηματικών ελίτ, τις οποίες υποτίθεται ότι απεχθάνονται. Για το φαινόμενο αυτό υπάρχουν πολλές ερμηνείες, οι οποίες περιλαμβάνουν μια βαθιά εδραιωμένη πίστη στην ισότητα των ευκαιριών μάλλον, παρά στην ισότητα του αποτελέσματος, και στο γεγονός ότι ζητήματα κουλτούρας, όπως οι εκτρώσεις και το δικαίωμα οπλοφορίας, τέμνουν τα οικονομικά ζητήματα.

Όμως, ο βαθύτερος λόγος για τον οποίον ποτέ δεν έγινε εφικτή μια Αριστερά με ευρεία λαϊκή βάση, είναι πνευματικός. Πρώτον, εδώ και πολλές δεκαετίες ούτε ένας εκπρόσωπος της Αριστεράς δεν μπόρεσε να διατυπώσει μια λογική ανάλυση του τι συμβαίνει στη δομή των προηγμένων κοινωνιών, όταν υφίστανται οικονομικές μεταβολές, και, δεύτερον, να διαμορφώσει μια ρεαλιστική ατζέντα που να δημιουργεί την ελπίδα για την προστασία της κοινωνίας της μεσαίας τάξης.

Οι βασικές τάσεις που διαμορφώθηκαν στην Αριστερά, στη διάρκεια των δύο τελευταίων γενεών, ήταν -ειλικρινά- καταστροφικές, είτε ως εννοιολογικό πλαίσιο είτε ως μέσον

κινητοποίησης. Ο μαρξισμός πέθανε πριν από πολλά χρόνια και οι λίγοι παλιοί οπαδοί του που επιζούν, είναι έτοιμοι για το γηροκομείο. Η θεωρητική Αριστερά αντικατέστησε τον μαρξισμό με τον μετα-μοντερνισμό, την πολυ-πολιτισμικότητα, τον φεμινισμό, την κριτική θεωρία και έναν σωρό από άλλες κατακερματισμένες διανοητικές τάσεις, που έχουν μάλλον πολιτισμικό παρά οικονομικό προσανατολισμό. Ο μετα-μοντερνισμός ξεκινά με απόρριψη των προοπτικών κάθε γενικής αφήγησης της ιστορίας των κοινωνιών, υποσκάπτοντας το δικό του κύρος ως φωνή για την πλειοψηφία των πολιτών που αισθάνονται προδομένοι από τις ελίτ των κοινωνιών τους. Η πολυ-πολιτισμικότητα κατ' ουσίαν τεκμηριώνει τη θυματοποίηση των κοινωνικά αποκλεισμένων ομάδων. Είναι αδύνατον να δημιουργήσεις ένα μαζικό προοδευτικό κίνημα στη βάση μια τέτοιας ετερόκλητης συμμαχίας: το μεγαλύτερο μέρος των πολιτών της εργατικής τάξης και του κατώτερου τμήματος της μεσαίας, που έχουν θυματοποιηθεί από το σύστημα, είναι φορείς συντηρητικής κουλτούρας και θα αισθάνονταν αμήχανοι δίπλα σε συμμάχους σαν τους προαναφερθέντες.

Όποιο κι αν είναι το θεωρητικό υπόβαθρο σε μια ατζέντα της Αριστεράς, το μεγαλύτερο πρόβλημά της είναι η έλλειψη αξιοπιστίας. Οι δύο προηγούμενες γενεές γνώρισαν μια Αριστερά, η γενική τάση της οποίας ακολούθησε σοσιαλδημοκρατικό πρόγραμμα, που εστίαζε στην κρατική μέριμνα επί μιας σειράς υπηρεσιών, όπως οι συντάξεις, η υγειονομική περίθαλψη και η εκπαίδευση. Αυτό το μοντέλο έχει τώρα εξαντληθεί: τα κράτη-πρόνοιας έχουν γίνει μεγάλα, γραφειοκρατικά και δύσκαμπτα. Πολύ συχνά αιχμαλωτίζονται από τους ίδιους τους οργανισμούς τους οποίους εποπτεύουν, μέσω των συνδικάτων στον δημόσιο τομέα. Και πάνω απ' όλα, είναι ασύμφορα από δημοσιονομική άποψη, καθώς οι λαοί γηράσκουν παντού στον ανεπτυγμένο κόσμο. Κατά συνέπεια, όταν τα υφιστάμενα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα ανέρχονται στην εξουσία, δεν ευελπιστούν παρά να γίνουν φρουροί ενός κράτους-πρόνοιας που είχε δημιουργηθεί δεκαετίες πριν. Κανένα από αυτά τα κόμματα δεν είχε ένα καινούργιο, ενδιαφέρον πρόγραμμα, γύρω από το οποίο να προσελκύσει τις μάζες.

ΜΙΑ ΙΔΕΟΛΟΓΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ

Φανταστείτε, για μια στιγμή, σήμερα, έναν ταπεινό γραφιά, κάπου σε μια σοφίτα, να προσπαθεί να αποτυπώσει μια ιδεολογία για το μέλλον, που θα προσφέρει έναν ρεαλιστικό δρόμο προς έναν κόσμο με υγιείς κοινωνίες μεσαίων τάξεων και εύρωστων δημοκρατιών. Πώς θα ήταν αυτή η ιδεολογία ;

Θα είχε δύο -τουλάχιστον- συστατικά μέρη, το πολιτικό και το οικονομικό. Από πολιτική άποψη, η νέα ιδεολογία θα έπρεπε να επαναβεβαιώνει την υπεροχή της δημοκρατικής πολιτικής επί της οικονομίας και να νομιμοποιεί εκ νέου την κυβέρνηση ως εκφραστή του

δημοσίου συμφέροντος. Όμως, η ατζέντα που προωθείται για την προστασία της ύπαρξης της μεσαίας τάξης, δεν θα πρέπει να βασίζεται απλώς στους υφιστάμενους μηχανισμούς του κράτους-πρόνοιας. Η ιδεολογία θα πρέπει με κάποιον τρόπο να επανασχεδιάσει τον δημόσιο τομέα, αποδεσμεύοντάς τον από την εξάρτησή του από τις υπάρχουσες ομάδες συμφερόντων και χρησιμοποιώντας νέες, επιβοηθούμενες από την τεχνολογία, προσεγγίσεις για την παροχή υπηρεσιών. Θα πρέπει να κάνει με ειλικρίνεια λόγο για μεγαλύτερη αναδιανομή και να παρουσιάσει ένα ρεαλιστικό πρόγραμμα για να πάψει η κυριαρχία των ομάδων συμφερόντων στην πολιτική.

Από οικονομική άποψη, η ιδεολογία δεν θα πρέπει να ξεκινά με μια καταδίκη του καπιταλισμού καθεαυτού, ως σαν ο ξεπερασμένος σοσιαλισμός να εξακολουθεί να αποτελεί βιώσιμη προοπτική. Το διακύβευμα είναι μάλλον η διαφοροποίηση του καπιταλισμού και ο βαθμός στον οποίον οι κυβερνήσεις θα βοηθήσουν τις κοινωνίες να προσαρμοστούν στις αλλαγές. Η παγκοσμιοποίηση θα πρέπει να γίνει αντιληπτή όχι ως ένα μοχθηρό φυσικό φαινόμενο, αλλά μάλλον ως πρόκληση και ευκαιρία, που πρέπει να γίνει αντικείμενο πολύ προσεκτικών πολιτικών χειρισμών. Η νέα ιδεολογία δεν θα βλέπει τις αγορές ως αυτοσκοπό. Αντιθέτως, θα αποτιμά το παγκόσμιο εμπόριο και τις επενδύσεις στο μέτρο που συνέβαλαν στη δημιουργία μιας ευημερούσας μεσαίας τάξης και όχι μόνο στη μεγαλύτερη συσσώρευση εθνικού πλούτου.

Ωστόσο, δεν είναι εύκολο να επιτευχθούν τα ανωτέρω χωρίς να γίνει μια σοβαρή και επίμονη κριτική ανάλυση στο οικοδόμημα των σύγχρονων νεοκλασικών οικονομικών, αρχής γενομένης από θεμελιώδεις προϋποθέσεις, όπως είναι ο σεβασμός των ατομικών προτιμήσεων και η άποψη ότι το συλλογικό εισόδημα είναι ένας ακριβής δείκτης της εθνικής ευημερίας. Αυτή η ανάλυση θα πρέπει να επισημαίνει ότι το εισόδημα των ανθρώπων δεν αντιστοιχεί απαραίτητως με την πραγματική συνεισφορά τους στην κοινωνία. Εντούτοις, θα πρέπει να προχωρεί περισσότερο και να αναγνωρίζει ότι ακόμη και αν οι αγορές εργασίας ήταν αποδοτικές, η φυσική κατανομή των χαρισμάτων δεν είναι απαραίτητως δίκαιη και ότι τα άτομα δεν είναι κυρίαρχες οντότητες, αλλά πλάσματα που σε πολύ μεγάλο βαθμό διαμορφώνονται από τις κοινωνίες που τα περιβάλλουν.

Οι περισσότερες από αυτές τις ιδέες κυκλοφορούσαν σαν συνονθύλευμα για κάποιο διάστημα. Ο γραφιάς που προαναφέραμε, θα έπρεπε να τις τοποθετήσει σε ένα συνεκτικό πακέτο. Ο ίδιος ή η ίδια θα έπρεπε επίσης να αποφύγει το πρόβλημα με τη «λάθος διεύθυνση». Η κριτική της παγκοσμιοποίησης, δηλαδή, θα πρέπει να είναι συνδεδεμένη με τον πατριωτισμό ως στρατηγική για κινητοποίηση, έτσι ώστε να καθορίζει την έννοια του εθνικού συμφέροντος με έναν τρόπο πιο εξελιγμένο, σε σύγκριση -για παράδειγμα- με το

σύνθημα «Αγόραζε Αμερικανικά», που προώθησαν τα σωματεία στις Ηνωμένες Πολιτείες. Το προϊόν θα ήταν μια σύνθεση ιδεών τόσο από την Αριστερά όσο και από τη Δεξιά, αποσυνδεδεμένο από την ατζέντα των περιθωριοποιημένων ομάδων, που συνιστούν το υπάρχον προοδευτικό κίνημα. Η ιδεολογία θα πρέπει να είναι λαϊκή. Το μήνυμα θα πρέπει να ξεκινά με μια κριτική κατά των αρχουσών τάξεων, οι οποίες επέτρεψαν να θυσιαστούν τα οφέλη των πολλών προς χάριν των ολίγων, και μια κριτική της χρηματοοικονομικής πολιτικής (ειδικά στην Ουάσιγκτον), που συντριπτικά ευνοεί τους πλούσιους.

Οι εγγενείς κίνδυνοι ενός τέτοιου κινήματος είναι προφανείς: μια υποχώρηση ιδίως των Ηνωμένων Πολιτειών από την υπεράσπιση ενός πιο ανοιχτού παγκόσμιου συστήματος, θα πυροδοτούσε αλλού αντιδράσεις προστατευτισμού. Από πολλές απόψεις, η επανάσταση των Ρήγκαν και Θάτσερ πέτυχε αυτό που έλπιζαν οι υποστηρικτές της, δηλαδή να δημιουργήσει έναν ολοένα και πιο ανταγωνιστικό, παγκοσμιοποιημένο και χωρίς συγκρούσεις κόσμο. Στη διαδρομή παρήχθη τεράστιος πλούτος και δημιουργήθηκαν ανερχόμενες μεσαίες τάξεις παντού στον ανεπτυγμένο κόσμο, αλλά και παράλληλη εξάπλωση της δημοκρατίας. Είναι πιθανόν ο ανεπτυγμένος κόσμος να βρίσκεται στην άκρη μιας σειράς τεχνολογικών ανακαλύψεων, οι οποίες όχι μόνο θα αυξήσουν την παραγωγικότητα αλλά και θα προσφέρουν αξιόλογη απασχόληση σε μεγάλο αριθμό ανθρώπων από τη μεσαία τάξη.

Όμως, τα παραπάνω είναι μάλλον ζήτημα ελπίδων παρά αντανάκλαση της εμπειρικής πραγματικότητας των τελευταίων τριάντα χρόνων, η οποία δείχνει προς την αντίθετη κατεύθυνση. Πράγματι, είναι πολλοί οι λόγοι που μας κάνουν να πιστέψουμε ότι η ανισότητα θα εξακολουθήσει να επιδεινώνεται. Η ισχύουσα συγκέντρωση του πλούτου στις Ηνωμένες Πολιτείες έχει γίνει αυτοτροφοδοτούμενη: όπως υποστήριξε ο οικονομολόγος Simon Johnson, ο χρηματοοικονομικός τομέας έχει χρησιμοποιήσει την πολιτική επιρροή των ομάδων συμφερόντων για να αποφύγει πιο επαχθείς μορφές ελέγχου. Τα σχολεία για εύπορους είναι καλύτερα από ποτέ, ενώ τα σχολεία για όλους τους άλλους συνεχίζουν να εκφυλίζονται. **Σε όλες τις κοινωνίες οι ελίτ χρησιμοποιούν τη μεγαλύτερη πρόσβασή τους στο πολιτικό σύστημα, για να προστατεύσουν τα συμφέροντά τους, απώσης μιας αποτρεπτικής δημοκρατικής κινητοποίησης, που θα εξισορροπούσε την κατάσταση.** Οι αμερικανικές ελίτ δεν αποτελούν εξαίρεση στον κανόνα.

Αυτή η κινητοποίηση δεν πρόκειται να συμβεί, εντούτοις, για όσον καιρό οι μεσαίες τάξεις στον ανεπτυγμένο κόσμο παραμένουν γοητευμένες από τον μύθο της προηγούμενης γενιάς: ότι τα συμφέροντά τους θα εξυπηρετηθούν καλύτερα από μια ακόμη πιο ελεύθερη αγορά και από λιγότερο κράτος. Ο εναλλακτικός μύθος είναι εκεί έξω και περιμένει να γεννηθεί.

Δημοσιευμένο στις 14-03-2012 στο Foreign Affairs Hellenic Edition